

КОСМОСТА БАШТАЙГЫ СТАНЦИЯ!

БҮГҮ ЧУРТТАРЫНЫ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1969 чылда
январь 17

1969 ч.
ЯНВАРЬ
17

ПЯТНИЦА
№ 14 (7860).

Өртөз 2 көп.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

ИЙИ СОВЕТ КОСМОС КОРАБЛИ „СОЮЗ-4“ БИЛЕ „СОЮЗ-5“ ОРБИТАДА

СЭТА-ның дыңнадыглары

«Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльери ужудуушкунун үргүлчүлөп турар. Январь 15-те Москваның-биле 13 шак турда «Союз-4» корабль Черни он сес удаа, а «Союз-5» ийи удаа дескинген.

«Союз-4» корабльдин командири ш Б. А. Шаталов «Союз-5» космос кораблин орбитага салып үндүргенин көрдүм дээрин дыңнаткан.

«Союз-5» корабльдин командири ш Б. В. Волюнов Хүнче углай корабльди хол-биле башкарып күүсеткен. Оң соонда дээр чырыктарын хайгаарал көргөн. Борт-инженер А. С. Елисеев биле инженер-шынчилекчи Е. В. Хрунов кино-фото-чурукту тырттырган.

1969 чылдың январь 15-те Москваның-биле 17 шак 30 минута турда «Союз-4» космос корабли Черни 21 удаа, а «Союз-5» космос корабли беш удаа дескинген.

Ужудуушкун үзүнде ажилдың хүлээп алдынган чурумун өзүгээр космос корабльдериниң экипажтары космонавтың кабиназындан тускай өрзөлгө келген болгаш шенелдериниң база эртем шинчилелдериниң айткан программанын күүсеткен.

Ужудукчу-космонавт В. А. Шаталов медицина хыналдазын кылып, Черниң халазын болгаш оң чырын хайгааран.

Мээң өңүктөрүн башкарган «Союз-5» космос кораблин санап каан орбитага чедишкенин салып үндүргени меңээ дыңна-ла таарымчалык болду деп радио-биле харылзааның үзүнде «Союз-4» корабльдин командири дыңнаткан. Дем каттыштырган коллективке кандың-даа сорулганы күүседир чики дээрин ол демдеглезин.

«Союз-5» космос кораблиниң экипажи корабльдин кабиназындан кино-фото-чурукту тырттырып, эртем шинчилелдериниң делгеренгей программанын күүсеткен. Ылаңгыя корабльдин чигелээшин бийдалына чоруп турган үзүнде чырыкты хайгаарал, радио чалгының болуп турарын иносфера дамчыштыр шынчилеп, медицина шинчилелин чоруткан, чер кырының геология-география объектилерин хайгааран. Чижээ, шынчилекчи Е. В. Хрунов корабль оруун хемчээген.

«Союз-5» корабльдин экипаж кеңигүннери космос корабльдин кабиназындан тускай өрзөлгө келген болгаш шенелдериниң делгеренгей программанын күүсеткен.

Январь 15-те Москваның-биле 19 шак турда «Союз-4» космос корабли Черни 22 удаа, а «Союз-5» космос корабли алды удаа дескинген.

«Союз-4» корабльдин командири В. А. Шаталов корабльдин иштинде системаларының ажилдарын хынап көргөн соонда дыштаныр өрзөлгө келген. Владимир Александровичиниң кадынын бийдалы эки.

«Союз-5» корабль программа өзүгээр ужудуушкунуң баштайгы хүнүнүң ажилын доозар четкен турган. Б. В. Волюнов корабльди хол-биле башкарган, оң соонда углай башкарап шимчедикчи установканы амылдаткан, ынчангаш «Союз-5» корабль дараазында параметрлерлиг чаа орбитага шилчезин.

— Черни долганырының үзи 88,92 минута;

Январь 16-да Москваның-биле 9 шак турда «Союз-4» космос корабли Черни 32 удаа, а «Союз-5» — 15 удаа дескинген. «Союз-4» космос кораблиниң командири В. А. Шаталов 31-ги дескингенге медицина шинчилелин кылган болгаш чырык кектерин хайгааран.

32-ги дескингенге хол-биле башкарап системаның дузазы-биле «Союз-4» космос кораблиниң угланышының башкарган соонда, шимчедикчи установканы амылдаткан, ынчангаш корабль дараазында параметрлерлиг чаа орбитага шилчезин.

— Черни долгандыр дескинер үзи 88,85 минута;
— Чер кырындан эң ырааы (апогей) — 253 километр;
— Чер кырындан эң чоң эрттери (перигей) — 201 километр;
— Орбитаның ийленчээ 51 градус 40 минута.

Ол удаа корабльдин командири Б. В. Волюновка удурт-

Зш Б. В. Волюнов космонавтың тускай өрзөлинен болгаш кабиназындан телерепортажы чоруткан. Телерепортаж үзүнде инженер Хрунов «Союз-5» космос кораблиниң кеңигүннери таныштырган, а ол ышкаш экипажтың кеңигүнү бурзунуң ажилдар черин көргүскен. Хемчээкич пунктлар корабльден ылаптыг телевидение медээзин алган.

Корабльдериниң экипажтары программада айткан, эртем шинчилелдерин чоруткан. Хүн чурумун өзүгээр экипажтың кеңигүннери чаманган.

Корабльдер командирлериниң дыңнатканы-биле алырга, «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң тускай өрзөлдөрүнде агаарның базышыкыны өй-тавында.

ближиң бүгү тургузуучуларыга байыр чедирген.

Телеметриктинг медээлерин, эштер В. А. Шаталовтуң болгаш Б. В. Волюновтуң илеткелдерин өзүгээр алырга, бүгү системалар өй-тавында ажилдарын үргүлчүлөп турар. Ужудукчу-космонавтарның кадынын бийдалы тергип эки. Космонавтар дүште эки чаманган. Космонавтарның хүндүсү чаминиң рационалда мүн, дагаа эди, шоколада, янзы-бүрү сиктар болгаш еске-даа ол ышкаш анаа чам, продуктулар бар.

Чер кырында команда-хемчээкич комплексилер, Совет Эвилелиниң барыын кызыгаарларындан Ожум океанга чедир бүгү девискээринде тургускан хемчээкич пунктларның четкизи «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң ужудуушкунун чедишкенин хандырып турар. Траектория болгаш телеметриктинг хемчээкичтериниң, телевидениениң болгаш харылзааның херекселдери-биле, команда-радио станциялары-биле, башкарылганын, хайгааралдың болгаш контролдуң өске-даа херекселдери-биле дээрз ол пунктлар корабльдерден келген информацияны хүлээп алып болгаш амылдат кылыр талазы-биле ажилды соксаал чокка чорудуп, экипажтар-биле харылзааны шуут тудуп турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Гвинея мугулдунуң районунада турар «Моржов» биле «Нева» дээр эртем-шынчилеп судналары, Атлантика океаның саңгу-барыын талазында турар «Космонавт Владимир Комаров» корабль команда-хемчээкич комплексилериниң амылгыга база киржил турар.

«Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдериниң ужудуушкуну чедишкенин үргүлчүлөп турар.

Черниң кырындан эң ырааы (апогей) — 253 километр;
— Черниң кырындан эң чоң эрттери (перигей) — 211 километр;

— орбитаның ийленчээ 51 градус 40 минута;
«Союз-5» космос кораблинен Черже телевидение дамчыдылганың элчеглиг сезисызынын үзүнде космонавтар кабинада деңиз чок бийдалды көргүскен.

Корабльдин иштинде бүгү системалар соксаал чок амылдап чоруур. Космонавтарның кадынын бийдалы эки. Күженишкенин ажил хүнүнүн соонда экипаж тускай өрзөлгө дыштанган.

«Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдер ужудуушкунун үргүлчүлөп турар.

кан «Союз-5» космос кораблиниң экипажи планнаан шенелдериниң болгаш эртем шинчилелдериниң комплексини программа өзүгээр күүсеткен.

Борт-инженер А. С. Елисеев чер кырының геология-география объектилерин, онтаргайда чырыктарын хайгаарал, корабль оруун хемчээген.

Инженер-шынчилекчи Е. В. Хрунов медицина шинчилелдерин күүседи, радио чалгының болуп турарын иносфера дамчыштыр өрөнип көргөн.

Бүгү космонавтарның кадынын бийдалы тергип эки, корабльдериниң иштинде системалары өй-тавында амылдап чоруур дээрз космос корабльдериниң командирлери илеткэн.

Космос корабльдериниң ужудуушкуну чедишкенин үргүлчүлөп турар.

В. ВОЛЧЕНКОНУ ЧУРУУ.

„Союз-4“ болгаш „Союз-5“ корабльдер тудушкан

СЭТА-ның дыңнадыглары

Бөгүн, 1969 чылдың январь 16-да Москваның-биле 11 шак 20 минута турда «Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдерин хол башкарылганы-биле тудуштурун чедишкенин боттандырган. Ол тудуштурулга корабльдер Совет Эвилелиниң девискээриниң кырынга чоруп турда болган. Ынчаарда «Союз-4» космос корабли Черни 34 удаа, «Союз-5» 18 удаа дескинген турган. Корабльдерини тудуштурууның мурнунда ийи корабльдериниң экипажтары бүгү системаларын хынап көргөн болгаш оң түннелин дугайында илеткелди Черже дамчыткан. 10 шак 37 минута турда корабльдерини автоматтыг чоокшулажыры эгелзэн, оон түннелинде ийи корабльдериниң аразынын ыраа 100 метрге чедир кызырылган.

Оон дараазында «Союз-4» корабльдин командири ужудукчу-космонавт В. А. Шаталов хол-биле башкарылганын, «Союз-5» корабльди башкарылганын, «Союз-5» корабльге чоокшулажыры боттандырган. Чоокшулаштырылганын соонда корабльдериниң бот-боду-биле механиктинг тудуштурулганы, оларын күшүгү тыртыжышыкыны болгаш электрлиг тудуштурулганын каттыштырылганы болган. Чоокшулажырынын, дужажырынын болгаш тудуштуруун үе-чадаларында корабльдериниң бүгү системалары өй-тавында амылдаан. Мынчан-

гаш космостун делегейде баштайгы шенелде станциязын Черниң кылымал спутнигиниң орбитазынга эптеп тургускан болгаш амылдап эгелзэн, ол станцияда экипажтын дөрт өрээлери шенелдериниң болгаш шинчилелдериниң делгеренгей комплексиниң күүседири хандыра, а ол ышкаш амылдаарыга болгаш дыштанырыга таарымчалыг байдалдар ында тургустунган.

Ужудуушкун программаны улам ынай күүседири-биле космостун орбита станциязын «Союз-5» корабльдин командири Б. В. Волюнов углай башкарган. Корабльдерини чоокшулажырынын болгаш тудуштуруун үзүнде дыштаныр телемераларын дузазы-биле Черже дамчыдып турган.

Станцияның бүгү системалары өй-тавында амылдап чоруур дээрз ужудукчу-космонавт В. А. Шаталов илеткэн. Өрээлдерде микроклиматтын параметрлери айттып каан хемчээлинде, Космонавтарның кадынын бийдалы эки.

Станцияның экипажи шенелде амылдарын улам ынай үргүлчүлээриниң программаны күүседи берген. Космонавтар-биле радио харылзаанын эки тудуп турар.

Космостун шенелде станциязынын ужудуушкуну үргүлчүлөп турар.

Ужудукчу-космонавтар Е. В. ХРУНОВ биле А. С. ЕЛИСЕЕВ ажык космосче үнгөн, „Союз-4“ корабльче шилчезин

Бөгүн, 1969 чылдың январь 16-да, «Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдериниң экипажтары тудушкан байдалга ужудуушкунун үргүлчүлөп, шаан, космос делегеминге чаа шылагаргай шенелдени боттандырган.

Ужен беши дескинген үзүнде «Союз-5» космос кораблиниң кеңигүннери экипаж ужудукчу-космонавт Е. В. Хрунов биле А. С. Елисеев скафандраларын кедип алгаш, өрээлдин аюун дамчыштыр космос делегеминге үне берген. Космос делегеминге элзэн эртем шенелдерин болгаш хайгааралдарын чоруткан соонда А. С. Елисеев биле Е. В. Хрунов «Союз-4» космос кораблиниң өрээлинге кирип келген, скафандраларын ужулгап, оон командирин ужудукчу-космонавт В. А. Шаталов-биле кожа амылдап чаа черлерге барган.

Космонавтар регенерация хевирин амыдырал хандырап чаа тускай системалы-биле хандырган скафандраларын кедип алгаш, корабльден дашкаар амылдаан болгаш корабльге келген. Космонавтар А. С. Елисеев биле Е. В. Хрунов космос делегеминиң байдалдарына бир шак хиреде чоруп турган.

Бир корабльден өске корабльче ийи космонавтарын келтирип Черниң кылымал спутнигиниң орбитазынга делегейге эн-не баштай боттандырган. Бо шылагаргай шенелде болза үр үениң орбита станцияларынын экипажтарын солуур азы авария болган үеде космос корабльдериниң экипажтарын камгалаар дээр ышкаш ындыг хемчеглерни космос-

ка күүседириге баштайгы белеткелдерни тургузуп турар.

Е. В. Хруновтуң болгаш А. С. Елисеевтин корабльден үнериниң белеткелин кылып турганын корабльдин иштинде телевидение системаларынын дузазы-биле Черже дамчыдып турган болгаш чер кырында пунктларын четкизи хайгааран.

Мурнуу Американын девискээриниң кырынга космонавт Е. В. Хрунов космосче үнгөн, корабльден дашкаар амылдаан болгаш «Союз-4» корабльче шилчезин, космостун шенелде станциязында тургускан дашты кино-камерага тырттырган.

Совет Эвилелиниң девискээриниң кырынга космонавт А. С. Елисеев космос делегеминге үнүп, амылдап болгаш «Союз-4» космос кораблинге келген, ону телевидение камераның дузазы-биле Черже дамчыдып турган.

Космосче үнер, бир корабльден өске-корабльче кирер үзүнде космонавтар боттарынын аразында доктаамал харылзааны туткан. Бүгү космонавтарның кадынын бийдалы эки дээрз «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң командирлери илеткэн. Корабльдериниң иштинде системалары ылаптыг амылдаан болгаш космонавтарын үнер, кирери-биле холбашкан бүгү амылдарын күүседири хандырган.

«Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдериниң ужудуушкуну тудушкан байдалда үргүлчүлөп турар. Эртем-шынчилел шенелдериниң программаны чедишкенин күүсеттинип турар.

„СОЮЗ-4“ БОЛГАШ „СОЮЗ-5“ КОСМОС КОРАБЛЬДЕРИ БАШКАЛАНГАН БОЛГАШ УЖУДУУШКУНУН ҮРГҮЛЧҮЛӨП ТУРАТ

Бөгүн, январь 16-да, Москваның-биле 15 шак 55 минута турда «Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдерин башкаланы берген болгаш улам ынайгы ужудуушкунун ийи аныг үргүлчүлөп берген.

Корабльдер командирлериниң илеткелдерин база телеметриктинг информациянын сан-медээлерин өзүгээр алырга, бүгү космонавтарның кадынын бийдалы эки. Корабльдериниң борт системалары болу-чогууру-биле амылдап чоруур. Корабльдериниң өрээлдеринде базышыкы болгаш температура саан көргөн өй-чикектеринде чоруур.

«СОЮЗ-4» БОЛГАШ «СОЮЗ-5» КОСМОС КОРАБЛЬДЕРИНИН БОРТУНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИШКИНИ

МОСКВА, КРЕМЛЬ
Совет Эвилелиниң Коммунист партиязынын Төп Комитетинде болгаш Совет чазакка «Союз-4» болгаш «Союз-5» космос корабльдериниң бортундан плетэоривас болза: ужудуушкун тогумчалыг чоруп турар, тудуштурулга болгаш «Союз-5» корабльден «Союз-4» корабльге космонавтар Хрунов-биле Елисеевтин шылчылгезин чедишкенин күүсеттинген.

Бастың байдалымыс эки, сагыш-сеткиливис сергек. Баске көргүскен бедей шегел дээрз төрөөн Ленин партиянын Төп Комитетинде болгаш Совет чазакка өртүп четтирилгес. Космонавтар: ШАТАЛОВ, ВОЛНОВ, ЕЛИСЕЕВ, ХРУНОВ.

КОСМОНАВТАР ЭШТЕР ВЛАДИМИР АЛЕКСАНДРОВИЧ ШАТАЛОВКА, БОРИС ВАЛЕНТИНОВИЧ ВОЛНОВКА, АЛЕКСЕЙ СТАНИСЛАВОВИЧ ЕЛИСЕЕВКЕ, ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ ХРУНОВКА ПАРТИЯНЫН БОЛГАШ ЧАЗАКТЫН УДУРТУКУЧУЛАРЫНЫН БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММАЗЫ

Эргиз эштер!
«Союз» корабльдерини башкарып, чоокшулаштырып, тудуштурун боттандырганын-биле база космонавтар эштер А. С. Елисеев биле Е. В. Хруновтуң «Союз-5» корабльден «Союз-4» корабльге чедишкенин шилчезин-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунист партиязынын Төп Комитетинде, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин мурнунда силерге наг байыры чедирип тур бис.

Ол чаа шылагаргай чедишкени совет эртемниң болгаш техниканың казак аргаларын бадтыкап турар-дыр.

Бүгү совет удуз-силерге чоргаарланып турар болгаш онаалганы эки чагай күүседириден күөп турар.

Силерни чуректиң ханымыдан кунаткан, төрөөн черинде маан тур бис.

Л. БРЕЖНЕВ, Н. ПОДГОРНЫЙ, А. КОСЫГЫН.

ЭЗИРЛЕР, СИЛЕРГЕ АЛДАР!

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) «Союз-5» корабльдин командири подполковник Б. В. ВОЛНОВ, борт-инженер, техника эртемнирнин кандидды А. С. ЕЛИСЕЕВ, инженер-шынчилекчи подполковник Е. В. ХРУНОВ.

Кем-херек үүлгедикшиин-биле демекчел улам күштүлдери чык-
кечлер дугайында СЭПК-тин Коми-
тетинин болгаш ССРЗ-нин Минист-
лер Чөвүтэлинин 1966 чылдын
июльда даялданган база «Хулиган-
налы дээр харымсага оларын
күштүлдери дугайында» ССРЗ-ниң
Дээли Советиня Президиумун
Чарымында партия, совет органи-
наны, профивел болгаш комсомол
организацияларын, сул, прокура-
тура, милиция органигарнын хош-
ту-луруну шыгыны сагылар бол-
гаш корум-чүрүмнү быгылаар тала-
зы-биле ал чорутар кемчелерин то-
даргай айткан. Кем-херек үүлге-
дикшииннерине улар демекчелге
иништи организацияларын кир-
жизилеин ийдекейлер болгаш чоң
ортузунга кижизилдеге ачылды күш-
телдери талазы-биле Бай-Тайга-
районуна партия, совет сул, прокура-
тура органигарны чамчык кемчелери
ал келген. Оон түнелдине сөөлү
үш чылдын дүртүгүндө районда
иништи-биле корум-чүрүм үрөс чо-
рук эээн кызырлаган. Илангыя он-
дз айымалыг кем-херек үүлгедикши-
иннери эвээжөөн. Хамаатыларын
эрге-ажыл, инитинин корум-чүрүм
камагаларында эш-хуузуну суглар,
эки-гурачы улусчу дружиналар чү-
гула ролду ойнар турар. Бай-Хол
көлдө Советинде Д. Сериков зар-
лаан эш-хуузуну сугу. Б. Мады
командирлар улусчу дружина, Шуй-
да С. Сарыг-Болук командирлар
улусчу дружина чоңуну амир-ды-
нын камгалаалыга ийдекейлер
кажир, корум-чүрүм үрөс кижиле-
рини өй-шандз сойгалар ийдекей-
кеш, чөттүр кемчегин онап келген.
«Муриақты» колхозтуу даргасы Х.
Кулутрукый, Шуй көлдө Советинде
даргасы О. Ойгул, Кара-Хол көлдө
Советинде даргасы Х. Ойгулун ин-
тигин корум-чүрүмнү быгылаар
керекке ийдекейлер киржи келген.
Чоокта ча Бай-Тайга, Барыш-Тем-
чик районнарынчын аразынга хой-
ништи болгаш хамаатыларын хуула
малын ооралп турган болук оорал-
пын сойгалар ийдекейлерге эш Ойгу-
ну ийдекейлер киршикен. Кара-
Холд эш-хуузуну сугу ооралга,
хулиганнарга бичиң-дз өршөң бөр-
бейн, эш-хуузуну кеземчезин онап
турар.

Чамдык, ажил-агыйларын, хой-
ништи организацияларын улуруч-
чуларынчын талазында инитинин ко-
рум-чүрүмнү болгаш күш-ажылдын
сагыла-чүрүмнү быгылаар чорук-
ту тоол көрбөс, эш-хуузуну сугла-
рынын, улусчу дружиналарын ажи-

амы кичээлге алабас, хой-ништи-
ни кижизилдичи ролон үнелеп
көрбөс фактылар бар. Даразында чи-
жекте көрөөл. Эрткен чылдын он
бир айларын дүртүгүндө «Тээли»
созоттуң ажилчыларындын дыка
түй кижиз хой-ништинин корум-чү-
рүмнү үрөөн. Созоттуң дирекция-
сында партия, профивел, комсомол
организацияларын өл кижилерге за-
мааршыгыр калдыг-дз кемчел а-
лаан. Салбырлар эргелекчилери
О. Хомуе-оол, С. Комбу, М. Самца
олар боттары-дз дружина командир-
лерин тиреңиде-ле, арагылаарга,
ооралга, хулиганнарга кеземчез она-
лы келгеннин корум-чүрүм са-
гылызга ол черлерде кулу денделде.

Эрткен чылдын эгезинден бээр
кулуучта эчирлээк, хой-ништи
инитин корум-чүрүмнү зажиткан ки-
жилерин иштинде коммунистер,
комсомолчулар, улуурт ажилда-
чылар бзз бар. Илал ажил-агыт че-
ригин даргзынын ораалгычын ко-
мунист С. Балыштай, орт камгала-
лаа коммунист Г. Ношкин, Бай-
Тал көлдө Советинде даргзын тур-
ган Н. Красс, Кызыл-Дагла комсо-
молчу С. Хүзэр-оол болгаш өскеле-
дз инитинин корум-чүрүмнү үрөөн,
милиция чериге кирген. «Тээли»
созоттуң кыздарчын М. Манчылап

лерин кулиган херек үүлгеткен,
партия кижизилдичи үнүрткен,
кеземчез харымсалгынчын кирген.
Комсомолчулар Н. Чамыла, С. Ха-
рыг-Донга олар хамаатыларын
амыр-дыжы үрөп, хулиганнап тур-
ган шиитирген. Моон алган көр-
гө, чоң ортузунга кижизилдеге ажи-
лы кошпак деп чүве ийде-йир. Чүг-
өң ол эвөс. Районнуң школаларында
өөрөнччилерин чүрүм чоругу
кайы хей. Тээли ортумак. Кызыл-
Даг сес чик школаларынчын өөрөн-
чикчилери чылдагаал чок шак үрө
болган харын-дз арагалар, биче
хулиган херек үүлгедип турган та-
варымалтар бар. Туз өөрөнчери па-
тия, совет органигарны, школалар ди-
рекцияларын, ВЛКСМ райкомо, ра-
йонуң улус чырымынын килдини
бззз райүүкөөмүнүн чынмыда назы
чөттөөн урутлар комиссиязы школа-
ларда корум-чүрүм талазы-биле бай-
дыг-дз кире дүвүрчегин турда, кан-
дыг-дз боттут кемчелер албайн
келген.

Кижиз кем-херек үүлгедикши
бооп туроттүмнөс. Чамдык дзз-нелер
урутларын бичизинденгел эгелеп «э-
рге-часы» кижилер кылар дээр,
хөлү ортун кара-туразында салын,
олаарын күзөөн чүүлдерин бирден
бирөө чокка хандыларын ораалдыр.
Ол багай чамчы. Сөөлүдө барып

мынжы «эрге-часы» урутлар чүг-
дзз чүвенин беленинге халчыр,
ажыл кылыскасы, мангысталак
амырдылар кижилер болу бээр
хаал эвөс. Ичнчангач урут туроттү-
мнү билек, оон кижизилдегизиче
оңдз сагышты салыр черек.

Арагалашкынча сунулар, эргил-
ти артышкыннап азырлар көнч
чок ийи, чангыс кажилер бисте а-
мзз бар. Арагалашкыннын түнө-
линде чап уржуктарга таваржыр
чоруктар эвээж эвөс.

Совет хообулауарын хажык чокка
сагырыны хандыр төлөзө, бир-ле
тулаарында кижилерин меделерине
коойлу-дүрүмнү чедирери, оон
ужур-утказын тайымбырлар ажил-
ды калбарты чорудары эргөжөк
чутула. Бистин районнуң сул, про-
куратура органигарынчын ажилда-
чылары чоң ортузунга ийдекейлер
темааларга лекция, бөсөдөн ам-дз
ховар чоруду турар. Районуң «Бил-
ги» нитилелерин ийдекейлер сек-
цияларын даргзы эш Серик-оол
койлу-дүрүм ажилдачыларында
ол дугайында негелде тургуспайн
келген. Арагалашкыннын хара-
мын, кем-херек үүлгедикшиянын
дугайында аналитиг лекциялар
номчуттүмнай турар.

Районуң ажил-агыйларынчын
кайы-дзз азырларында машина-тех-
нианы калбазы-биле ачылган, оон
ажык-тузакын көрүп турар. Сөөлү
үрөс машина-техниканы кам чок
ажылдар чорук куудуң. Ажил-а-
гыт болгаш албан органигарны че-
ридерде хамааржын турар 132 ав-
томашиннын техниктиг байдалын
хынал көргө, чүгө 61 автомашина
«кыдык» болуп илээр. Оон иштин-
де «Тээли» созоттуң 59 автомаш-
назынын 29-су, «Муриақты» ко-
лохотуң 14 машиназынын 8-эи,
райпола 10 машиназын 5-жи үрө-
диз болгаш ажилдар аргазы чок
болган. Ол мыншак көдөз ажил-аг-
тын машина-техниказын байлазы
оон дээрдерес. Чолачыларын,
метализаторларын арылды кижиз-
илдеге ажилын чортутпай келге-
нинден ээиртир арагалар алган, ма-
шина, трактор башкарып чоралп,
ооал-оолак кылпн, күрүңгө көргөл
чедирип турар чоруктар бар.

РСФСР-нин Дээли Советиня Пре-
зидиумунга эрткен чылдын июль
айда үлүгүрөн «Транспорт шимчоз-
шын чүрүмнү хажычтын дээр ажи-
нститративтиг харымсалгын шын-
чылар дугайында» Чарымында
техниктиг негелдес четес машина-
га ооал-оолак кылган чолачыга ба-
дз бүтөөккө ат салган ууру

туктуга кеземчез онаарын айткан.
Илгит турбуже райүүкөөмнү хий-
лизин килдиндеге транспортун ма-
гистралын кылпн турар эш Д. Алы-
нын-оол, районну көдөз ажил-аг-
ты эргелединин кол ийгенери
С. Байс-оол хулаагезин четче үү-
сетпей, ажил-агыйларын улуруч-
чуларынчын шынтыг негелде кыл-
байн, бурутууларга кеземчез онаар
талазы-биле ажилды эргейтер чо-
рук келген.

Районда херек үүлгедикшиин-
неринин хей хуузу арагалал
тузууна болуп турар. Ажл-чөм ма-
гистралы арга сагылызгалыг чү-
рүмнү каржызы-биле үрөп, ону эр-
теңгиң 7 шакта-ла салын, назы
чөттөөнөргө болгаш ээирин ууту
кижилерге арга салын турар чо-
рук канчан-дз таарышкан.

Сул, прокуратура органигары, кө-
дөз Советтер, албан органигарны че-
леринин улуручуларын арагалар,
нитилдеге ажитыг ажил кылбас
кижилер-биле демекчел күштүлди-
гир, улусчу дружиналарын, адми-
нистративтиг комиссияларын, эш-
хуузуну сугларынчын ажилчыне ки-

★ **НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).** Америк информатика агентствелери боттарынын аазадагы дынчаларын соксакш, уш космонавт башкарган «Союз-5» космос кораблин Чернин кымал спутнигини орбиталычыг ундурген дугайын «чаңнык» болгаш «далаштыг» деп демгеледер-биле Москвадан дамчыткан.

Совет космос шипчилелинче чаа уе-чаланы дынчатпашаан, АП агентствелер космонавтар Виоленти, Елисеев болгаш Хуров оларым «кадыкчыг байдал тергичи эки» деп демгелгеш.

ЮПИ агентствелин Москва корреспондентизи «Союз-5» кораблыг Черни долгандыр болуп каан орбитаже ундуртенин дамчыткан.

«Союз-4» болгаш «Союз-5» кораблыгын ужудушкунуун сорулгадан, космос делегичице шенелделери болгаш шипчилелерин кады чорудары болур дээрин бугу агентствелер демгелгеш.

★ **ВОМН. (СЭТА).** «Совет Эвилелин база бир «Союз-5» космос кораблин салып ундургу». Бо чаа медзени барым-герман ДНА агентствел СЭТА-нын дынчалыкчыг совда дорзодан дамчыткан. Космос кораблыг-де уш кичи составтыг экипаж болур дээрин агентствелер тегерламзында демгелгеш.

★ **РИМ. (СЭТА).** Итали АНСА агентствел «Уш космонавт башкарган «Союз-5»

Ийн совет космос кораблыг-де уш ужудушкуну Барнын Берлинге улуз согуурга-биле уткан. Хоорайнын радио станциялары согуу ме-дзелерин дамчыдарын космос-чаа совет шенелденин дугайында дынчалыг-биле эгелген. Ийн кораблыгн экипажи эртем шипчилелерин кады чоруду эгелзенин дамчыдылгалар-да демгелгеш.

«Союз-4» космос кораблин чедикшигини салып ундуртенин барым-герман парлала-нын кичээгегейиниң төвүнде тургустунган. Бугу солуннар ол дугайын улуз эгелер-биле бирги арымырышка дынчаткан. «Бильд-цайтунг» солун совет ужудушчу-космонавт подполковник В. А. Шталавету «хулуң маалдыр» дээн.

Барым-берлин обсерваториянын чанында кымал спутниктерин хайгаарат станциянын удуруткучу Харро Пиммерин демгелзени болза, «Союз-4» болгаш «Союз-5» кораблыгын ужудушкуну монг сонгаар космоска делегерейн эртем шипчилелерин чорудар ужурутул космос станцияларын болгаш лабораторияларын тургузарынын орууга техника, талазы-биле улуз демгиле болур. СЭТА-нын корреспондентиз-биле беседазынга Х. Пиммериниң мелегзени: ийн совет кораблыгн чаа шенелден космос стан-

ла ужу-дуалыг, ол станциялар болза, кичиниң өске планеталарже ужуларынын кол баазаны болган турар. 1969-чыл космос делегичи шипчилелеринге улуз чедикшигинерин чылы болуор боор деп элестеп тур мен. Олч керечин болза, планеталар аразынын «Венера-5» болгаш «Венера-6» автоматыг станцияларын, ам космонавтар башкарган «Союз-4» болгаш «Союз-5» кораблыгын салып ундуртенин Совет Эвилелинге боттандырганы болур.

★ **УЛАН-БАТОР. (СЭТА).** «Союз-5» космос кораблин Совет Эвилелинге салып ундуртенин Улан-Батор радиоу космоска чаа кайгамчык шенел-де болур деп айткан. Ийн совет космос кораблин ийн талааны радио харылзанын тургускан, космос делегичице кады чорудар шенелделерин программаны олар кууселди эгелзэн дээрин радио ме-дзелэн.

★ **ВЕНА. (СЭТА).** «Союз-4» болгаш «Союз-5» совет космос кораблыгын ужудушкуну австри хой-инитини кичээгегейини төвүнде тургустунган. Австриянын радиоу ийн совет космос кораблыгн ужудушкунуун дугайында дынчалыг-нын үргүлүт дамчымын турар. Союз-4» космос кораблин салып ундурген үезин телевиди-

малык үндүргөн дугайында
мезгилн база доразн дачмчт-
мн.

★ **ПАРИЖ. (СЭТА).** «Со-
юз-3» чаа совет космос кораб-
лын салып үндүргөн дугайын-
да СЭТА-нын дындаарынын
соонда кам-ла минута болган-
да француз радио бо чаа мез-
гилн Франциянын чурттакчы-
ларында демеглзэн.

Франс Пресс агенттигел ко-
робалдын командири Б. Во-
лянов Чер-биле болгаш В. А.
Шаталов-биле харылзанын тур-
гусканын демеглзэн.

★ **БЕРЛИН. (СЭТА).** «Со-
юз-3» совет космос корабын
салып үндүргөн дугайында
дындаарынын соонда доразн-

аа космос корабын салып үн-
дүргөн дугайын болгаш ко-
робалдын кабиназында В. А.
Шаталовтун чуртукан репор-
тажын көргүсөн. Коробл ка-
биназынын чөлчөзалинин угуун
болгаш дачмчыдыганын шы-
нарыннын экинчи теледение-
нын тайылбырлаачылары дем-
деглзэн.

Январь 15-те үнген бугу
солунарнын бири арнына
салуна уадулчучу-космонавт
В. А. Шаталовтун чуртуктасы,
а ол ышкаш совет космос ко-
робалын үндүрер үезинде тырт-
тырач чуртуктарын паралаа.

★ **БАРЫН. БЕРЛИН.**
СЭТА-нын корреспондентизи
К. Савининин дачмчтканы
болза:

ПАМАСК. (СЭТА). Сирия-
лык студенттеринин ийгилик-
танып алышканын чуртуктасы
политика болгаш профессиона-
лал өөрөдөгенинч неделады
доозуган. Араб социалисттер
катар төрүкүчүн партиянын
регионал болгаш ният-араб
уудуртулаазынын кеңигүүн
Ю. Зуэйи ол неделадын үе-
зинде дегеренгей чүве чутаа-
лаан.

Водуңун чутаагыны Ю. Зу-
эйи Сириянын экономиктиг
хожжуладезинге нийин беш
чыл пиланымын тутуза ужу-
рутулаа. Ол пиланды
национал асулгалын кең-
чөөнн болгаш хувааладын,
а ол ышкаш удуз ажил-ат-
мынчн язы-бүр адырларын
акшаладырарын доттааткан.
Укушпудун каямд-даа объек-

тизин акшаладырары удуз
бергезер-биле дообакман
дээрин Ю. Зуэйи чутаалаа.

Хогичун орав чурттарда ол
бергелерин импервалисттик
моноволлилар болгашчак-
агыжал бээр. Оод ужурунда
Сирия үлетүр объектизерин
акшаладырар талазы-биле
белгиле килерге чутулган
наймагыч чуртуктанын чөл-
чөзүн дайын турар. Нийти
беш чыл пиланымын база бер-
чутуза солругтаам болза, Ев-
фрат хемте бедик платинанын
тудары болур дээрин Ю. Зу-
эйи демеглзэн. Станция тур-
гузуп турар национал индус-
стрияга электроэнергияны
бээр. Үлүш-дүжүктүр удуз
шөөдүт черин сугтарар арга-
ны платина бээр.

«Чымдаган эвес, чымдаг-дыр» деп материалга бүрүн катышпай, аа дугайында Бодуиуң бодамлыы биянсыдым. Көдүңгү аял-шынчылерге, колхоз, совхозтар бүдүргөчлериге аргалашканы баса-ла улуг каража-котамдыр чедирип тур.

Мынчыл чолаачыларга, трактористерге, комбайнерлерге болгаш өскө-даа техника башкырычыларынга арга ижер чорук конугу айымдыл. Чыкээ, Каа-Хем районда «Тиледе» колхозка 1968 чымде соогуң ийн айында безин 8 азыра бөлгөн, бо дэрге түмде чолаачынык «эвезги дымдымык» алган, машина башкарып чораямдыл болган таарылтагалардыр. Ол таарылтагалар хеччээ талазы-биле мындыг конугу улуг эвес-даа болза, бар талазында, колхозка кылар чадиргени ол, ийн талазында, үрөтөг кезектерин кыларынга артык те-шанты чарыгааны-дыр.

Колхозтага мындыг аялжым танчылдар үгүдүчү болур:

колхозчу кижжи мыш, ситен соортуп алыр дээде бир чолаачы-биле чугалажамы алыр. Херөөн бүдүрүп алгаш, ол чолаачыга арга кырттирип. Соң уламдында азыра болуу чоруктар кыла эвес таарышкылаар. Мен бодамында машина, трактор-дэр колхоз көренишче түвө болагыда, шуи бир дуураарында колхозтан чөпшөрдөтүп алза чогуур. Бир эвес чолаачынын чымдагыны төлөккөс арга эвес, акшынжы берзе черле жи болур ийик.

Чамик мындыг кижилер баса тургулаар. Бодуиуң надымы багай, аарип чортуу. Ол херезинде үгүдүчү аргалаар. «Кажан-да өлүр болуу, эки кижил ар үгүдүчү сүт алырдуу. Бо дэрге конугу-ла ийик эвес чорук-тур. Мындыг кижилер Бодуиуң чурттаалжыны шуут-ла кызынжы турары ол-дур. Аарип кижжи арга-биле эвес, ам-биле экиптерин кым-да-да бийдинтир-зе богай».

К. СПАТ-ООЛ

[illegible]

Болум хуумда школагы болган студент чыдарымыз-да араганы ажык чөк, хоозун, чамдык тазарылга харын-даа хоралыг чүтү деп санаар чанчылдык чораны мен. Ичнугаш «Шым» солунга үгөн «Чыдаганы эвес, сылдаг-дыр» деп моралдыг темга материалды номчаша, алаа хамарымыз эелен хой эш-өөрдин санал-ооналарын бизжон чүүдлерин чөлөсүп, бо айтыргыны ам-даа хына чугалжымын, арага-чылар-биле хой-нинтинч демиселни ам-даа күштелдирериче болум хуумда кайгыркысан мен.

Чокта чаа, таптыг-ла чаа чылдык бүүүзүмде болан чүве. Кызылдан ырак эвесте Кара-Хаа суурга бир херэжон кижинин ыды аарып, байдал бергедозун турган. Дуза чедир-би-ле Кызылдын дүргөн дуза чедиринин станциялыкче дыннаткан. Иччалза-даа өмчлөр үр-ле себээ. Адаа соонда, араан киж идам берге байдалдыг чылдыра, «дүргөн дуза» мапинназы чейип келген. Иччалза-даа бажым эзелерини бол-

гаш чыгып келген жоаларын өөрүшкүзү деп-дораан өткен. Байдал харын-даа улам бергедоз — келген ичминис эден-тендин турар, ээирик болган. Харын-даа өске, божулу-га талазы-биле дүржүгалын убайнын дузаны-биле аас-ке-жик болуп, не-лаа, чаа уруг-даа амы-тыннын аркан. Ичминин алын адаа эки: чаа чылдын январь 1-де, 2—3 шак үе-зинде, Кара-Хаалка чоран эр эмчи. Соолунде дынларынчы-ка Пушин деп кижн болуу.

Амгы үедө арагачылдык-биле демисел хой-нинтинч болуу турары өөрүчүт. Иччалза-даа арагачыларын багач чыны чүглө нити адип шүүтүмүзүр эвес, харын-даа оларын алын, турар чери, ажыла хамарылагын тода көртүзүп шү-гүмчүмүзүр укуруттүк. Ичнугаш арагачыларын сарымл чыгарип, оларга шыггыч кеземчени көргүзөр херес.

С.ХЕРТЕК,
бапым.

АКШ
НЬЮ-ЙОРК. Америк порт-
та 75 муң чык чүдүрүк
чүдүрчян аялм оксиданш-
кыны ийн недела аягы үеде

үргүдүчүлөр турар. Аялм оксиданшкыны АКШ-тын порт-
тар аялмш шүшт сандарат-
кан. Атлантикалык болган
Мексика мулдулоруң эянтре-
кеде порттарда 300 хире суд-
нолар, ооң иштилде барыг 200
дапшыс суднолар чүгүн ду-
жүрерин азы чүдүрчян ма-
наш турар. Чүгле тагымс
Нью-Йорк порттун районунда
бешин бараан чүдүрүк муң
ажы демир орук аялганары
болган беш муң чык авто-
мобилдерге мөйлөнгөн.

ген турар. Илпат болза-
даа суднолар ээлери аялмшкар-
нын өтөсөзгөз хандырыш-
ында ойталар турар.

АКШ-тын Ассошиэйтед
Пресс аи уагт информатс
агентствасы Нью-Йорк итба-
квартиразыма, а оа ишкан
Вашпington, Чикагода, Сан-
Францискода болган өскө-
да америк хоорайларда ооң сал-
бырларынын болган биролары-
нын бакыянарын долган-
дыг аялм оксиданшнар бү-

ген чүгөалажымшкынар а-
дыгаа чөдүр каным-даа тү-
недди бербиз.

ИТАЛИЯ
РИМ. Римиян хоорай таван
портунуң аялматкылары 2
ишкан аялм оксиданшкыны
сөөлүгү уш недела дүргү
агын аи уада чоруткан
Италиянын профсоюз
каттыжымшкынын рим фе-
дерациялары аялм оксиданш-
кынын организатаннар бү-

КУБА РЕСПУБЛИКА. Гавана портунда «Балтина» деп совет турбозлектрэходна чүүк чүдүрүп турары.
Е. КУПИЦЫННЫҢ ФОТОСУ. (СЭТА-НЫҢ ФОТОХРОНИКАСЫ).

ИЛЬИЧ-БИЛЕ КАДЫ УТКУП ТУРГАН

БАШТАНГЫ ол чаа чылды дүзүлгөсү Петроград-на шурун кытып турган. Фил мугалдарынын таалам-дан аякка соок хат кадып турган. Башкылар чыныгына-рынын шыгыларын ол кону-дуктарын сып, койжаларын каапкан барган оозааш эон байкыларын экинчирин хортуктеп турган. Герметр көрүзүчүзү казыр үжөн барин айтып турган.

Улут хоорайын кудумчу-лары каратып болгон эонир-гей. Чугае кудумчулар бед-дирлеринде соок дубейин одагарын кызыл бараанна-ры оюнуналдыр чырыдып, оларын чыныгы революция-нын солдаттарын — чепектиг кызыл гвардейлер деген-нин турган. Дүкөй ыркыны ланчын дааштары мыла-хаа үрөп турган.

Петроградка үш хун дургу-зунда грамвай шимеэшикин чок болгон. Башкыларга сай-тылган чырып барк-ла берейин турган. Чон чык-ка-лаа соокта «буржуяка» дээр демир суугулар чымын-га аргастаанып турган. Отту-лар чүзөт — саапын, чөргөн, байкы-балгатып аар-саар чү-велеп. Хлеб магазинеринде манашкан кижилер үздөсө — ол болза бир буун хлебте сүе хуваарга, оң үш кезээ хире хлебте карточка бугуар-сатп алып дээр манаан чоп-дур.

Аш болгон соок турга-да, Кызыл Питерин аялчыла-ры 1918 чылды аас-кежигит келер үе ханы бузур-биле уктапкан. Ол бузурдиг олар-га Октябрьда болшөмөк пар-тиянын удурулганы-биле чаа-

лөп алдыган Совет эрге-ча-гырга берген, олар ол бузур-диг контрреволюциядан камгалап алып долу шийтир-миз турган.

ОЛ ХУННЕРДЕ Петроград-ка үнүп турган «Правда» болза монгол-биле эртин тур-рар 1917 чыл кижэ төрөлгө-төшкүн амдыралында эң улут болушкуну болгон, биз-тин келер үеги ачы-ровис-боттарын чыл саналганын оон эгелери чалаас боор деп бижон. Чуге дээрге ол чыл эң улут капиталистиг шимеэлерин бирээни — Рос-сия империянын пролетариат-тыг буза шыканы баштайгы эң улут агыгуулушкуну-нуң чылы болгон.

Н. ЕВАНОВ оң талакы эрининге, Михайловскийн артталары учулгезинин ак-залыга Выборг таланын аялчыларын баштайгы со-вет Чаа чылды уктаан-нар. Оң мурунда, мы-рынга чокта чаа-ла ол ба-жыга найыр-наамын болу-лап, дворянын болгон фабрика элериин эрге-кас-сыт оларга «бушунга да-гыналарын пашкыларын» сүргүлдерин каас-коо кыс-тар-биле боодонин турган-на болот. Ынчаарга ан манаа маадырлыг чакыт аялчылар кижикчилер, хаанын кара-байкыларын болгон Са-бирь шолугезинин кадыг-дошкунун көргөн кижилер чедип келген. Чокта чаа Кышкы ордуңу шурудеп турган кызыл гвардейлер база келген. Партиязы бол-гон совет актив база келген. Кежени партиязын Выборг райком району Совет бол-гон Кызыл Гвардиянын шта-бы белеткеп тургускан.

Сайталам күжүн кампаар дээр бузурдиг кылдыр чы-рыккан залга үрөс хогсум ор-кестри ойнап турган. Амгы үе дугайылда дотчу шеткедиг

соонда концерт программанын күүсеткен. Дүн ортузу чоок-шулап орган. Залче кирер эжикке хеп-хепертен Ленин биле Крупская кестүп келген.

— Эштер! Владимир Ильич биле Надежда Константинов-на чедип келди — деп, Выборг-тун район Советинин кекжигу-ну, шуткучу Илья Горденко алгырып үндүргөн.

Улус дооаа сиежаке көрүн берген. Байыр чедиргенин кийгилери дымнаган, ор-кестр «Интернационалды» ойнап. Ленин холун ко-дурдуге, зал ыркын барган. Чымылганча Чаа чыл-биле байыр чедирген, Ильич дотчу чугаа кылган. Бергерини чажырайы, Ленин аялчылар болотторунун амдыралын Советтерин дамыштыр кан-чаар чартыр ужурууга дээр дугайын чугаалаан. Фронту-же чорутур деп турар кызыл гвардейлерин кийгиткан. Владимир Ильич Октябрьин чаалап алышканынын олар камгалап ап шыдаар дээрине бугурун илгерилеэн.

Ленин чугаалаан дооулан-соонда, аялчылар алаа адыш чаксап, байыр чедирип, оңу йөрөп турган. Дөрт шыпар оолдор Ильичинин олтурган санданын даван-парындан ситирип алган. Ленинн көдүрүн чайган эгел-эди. Оң соонда, Надежда Константиновнаны чайган-нар. Ынчан Владимир Ильич оларга: «Арай оожук, эштер, оожук. Чүрөмөйчө чорутур кижэ болот» деп чугаалаан.

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧИН аякка ынак революсу-урылар залга чачыланып үгөн. Ол болу Надежда Кон-стантиновна-биле кожа укта-ды берген аялчылар орту-зунга турган. Музыка база каттап кутула берген, улус таңылап кырылган. Хевен-тер 17 харыг аялчылар Ва-лентина Чуракова Ленинин

чанынга чүгүрүп келген: — Владимир Ильич, таңы-наалам! — деп чугаалаан. Улус-биле чугаалажырынга ала-каш, Ленин ол сөстөрүн дым-наваан. Уруг оон холундан алган, чалаалганын катаптап. Ильич олае чаптаанын кө-рүштөп, аякка хогдуг каттыр-ган.

— Күзөлдүм-биле таңы-лаар ийик мен, харылаан, таңылап билбес болот мен — деп каттырып чугаалаан: — Ам биз сизде таарымчалыг оштен тып бээр биз — хэс, аялчыны уругун холундан тектеш, таңып башкарык-чымыга аларган.

К. БИРГАН башкы Валенти-на Карлова Чуракова-ны Киров проспектинде квартирандыга олур мен. Сай-тылган херей-биле туялаан-ган хоорай соңга өттүр ши-мээрдеп тур. Делге кааста-лар уэскүлөң өргүчү-биле чыдап турар. Чаа чылдык бузурдиг Ленинградчылар маашиярыг далажык чоруп туралар.

А мында эмг-далаажок ном-пар дегенге өрөөлө бузурдиг баштыг, караа пилатик ро-жонке кижэ ырак падыга кайтамчыстан кайтамчык болгон бүтү намыс сатышка аркан Чаа чыл дүзүлгөн дугайын ырып олур.

— Михайловскийн арт-талары учулгезинин болгон чаа чылдык келжөжүн мен «Инка» фабриканын аял-чыны экп. Мана Валентина Карлова чугаалап олур. — Мен ол кекжө Ильичинин ту-гаалын кайтамчык-ла таалап дындай мен. Дыка амын, хей-хей чүдүлгөн экп билбес турган мен. Ынчаала-ла Ва-димир Ильичинин чугаала-нында мен Совет эрге-ча-гырга бистеге, аялчыларга аас-кежигит аялчыларды бээр дээрин билеп алган

мен. Ол дугайтыр Ленинге чүрөмөйчө адымдаа өөрүп чегиргенин илгерилеэн мен. А оң чанынга чедө чү-гүрө берген сүрөздөнүмдөн соңгээр сөс тыппайн, чүгө: «Владимир Ильич, таңыла-лам!» дей каапкан-дыр мен.

ШАК ОЛ ЧАА чылдык дү-зүлгөн бээр чартык чүс чыл ажыт үе эртен. Кандыг бергелер турбаан дээр оңу! Бодуңу ашаа-биле кады аар берге 1918 чылда Питерин аялчыларынга тарая ты-ваар дээр Донче канчаар чо-руп турганын дугайын Ва-лентина Карлова сактып чу-гаалаан. Бүзөлжөжүн аар-берге аш чылдарын дугайын, госпиталда аялчылар турганын ол сактып орду. Ол шагда бодуңу бижон шүдүктөрүн номчуду. Ол оду-ругаларда күштүг соруккур чорук, дайынын мыа-ла аякш тилжөргө сымш чок бугурул көчүгү күштүг чорду.

Валентина Карлова өг-бүлө алыбому экеп салган. Хей үе эртеннен оңу сарга-ган фото-чуртук ол көргө-тү. Чаптанчыл болугур чак-тыг, кара чактыг шилдекеп уруг ол чуруктан керүп олур, ол олан-орлан, хогдуг үеин-де мычан ол Владимир Ильи-чинин чанынга чедип турган боор.

Ленинградка мен уттуңду-бис чаа чыл уткулганын чаа бир кижикчанын Питер-нин хоочун аялчынын, 1913 чылдан бээр партия кекжигу-ну Сергей Иванович Исаов-биле ужурашкан. Ол дугаа ол «Феникс» заводка аял-чыдан, Выборг райсоветинин кекжигу бооп турган.

— Ынчаарда Чаа чылды Михайловскийн артиллерия учулгезинин уткуур дуга-ымда айтыртып райсовет-тин президиумга аякка тодарган чугаалажы турга-нысты сактып чорутур мен — деп, Сергей Иванович чу-гаалаан. — Кузькомиссий ла-гаа Лебедетин сандыган концерт программанын бола-лаан бис. Залды шимеэринин акша-хоронгын үндүрүп ал-дымыс. А эң-не кол чүдү-бистиг кекжөжө Владимир Ильич биле Надежда Констан-тиновна чалаар деп шийт-пирлээн бис. Ленинн Кру-ская дамыштыр чаладымыс. Фронт чорутур кызыл гвар-дейлер болгон бүтү вы-боргчулар Ильичини хөрүс-сеп турар дээрин Констан-тиновна билдир турган. Ильи-чин аялы чакыжк турга-лаа, баштайгы совет Чаа чылды аялчылар-биле ка-ды уткуур-тур деп ол аңаа бугурулгеп.

ОЛ ЧАА ЧЫЛ дүзүлгөн соонда амдыралын кайдыг болганын Сергей Ива-нович чугаалаан. Партиязын кийгилерин бугуар Кызыл Армиянын дүзүлгөжүн ол чорупкан. Колмак-биле ту-дуккан, Уралдын болгон Си-биринин дыка хей хоорайла-рын актараан хостарында ки-ришкен. Польша фронтузун-га тузучуп, Кронштадт үймө-жүн башырыга кырыж ко-раан. Оң соонда Ленинград-дын элөй хей бугурулгелерге директорлап аялчыдан.

Петроград талаанын Кро-вер кудумчуунда № 29 ба-жыда Николай Федорович болгон Мария Николаевна Севешниковтарын ааламга баа чорөөн мен. Ол кижэ-лерин намдары алдарганчт. Алдан ажыг чыл мурунда Сормово токары Севешников бодуңун амдыралын бол-шөмөк партия-биле кооп-тырган, а улаваанда профес-сионал революсу болу бер-ген. 1913 чылда Питерге че-дип келген, «Кырган Лес-сер» заводка партияны ор-ганаачы, оон соонда партия-нын Выборг райкомунуң кек-жигуу апарган. Ленинин ол Финлянд вокалымыга уткуп чоронган. Ол чегге, кожал пер-сонуна партиянын Выборг райкомунуң секретары, Па-риж чогулуда Лонжомонун партия школагы Ленинин өөреничти чоронан Иван Де-писович Чучурин Ильиче № 600 партия билетти ты-сып турганын ол утпаан.

Мындыг байдал база сатышка аркан. 1917 чылдык майын бир-ле хуяуде Ленин биле Крупская, мычан Самсонов-скийн Улут кудумчуунда № 62 бажыга турган Выборг райкомунга келгенер. Ильич партия биледин ужулган, мээң дадымырым чүдөп ан көрүңер деп дилээн. Партор-ганизацык Лавис Ильичтен акшаны алган, оңу партия-нын Выборг райкомунун ак-ша тудуктузу Николай Федо-ровичке дамчыдып берген.

1915 чылда аялчы Мария Николаевна Севешникова болшөмөк партиянын хура-лөжүн керткен. Ол мычан Питерин аялчыларын оңу ортузунга чакыт аялчы чор-рун турган. Бодуңу ашаа-биле бир дөмөй, Мария Нико-лаевна Федор болгон Ок-тябрь революцияларын ил-декейлаг кижикчилеринин бирээни болгон. Кызыл сест-рлар отряднын составыга турган, Керенскийн ше-реглеринге удуз Пулково, Раута чанынга болгон туз-чүшкүнарга кырышкен.

Выборгтун өске аялчы-лар-биле кады Мария Нико-лаевна Михайловскийн ар-тиллерия учулгезинин Чаа чылды уктаан. 1918 чылдын ноябрда аялчылар херөжө-нөрин Бирги Бугу-россий сиедизинге, оңу президиум кекжигу бооп олурган, ол Владимир Ильичинин чуга-алы база каттап дымнаар аас-кежигит болгон.

С. МОЛЬНИЦЫН мыр-аас Тверской кудумчу-зунда № 3 бажыга барын. Питерин хоочун аялчынын 1905 чылдан бээр партия кекжигу Агриппина Ильичин-на Круглова-биле база ужу-рашкан мен. 1906 чылда ча-жыг аялчы турган. Кругло-ва Петербургтун болшөмөк органаачыларын кожук аялчыларын В. Д. Бонч-Бруевич болгон оңу кадым В. М. Величкина-биле та-ныжып алган. Оларын Херсон кудумчуунда квартирандыга ол база чорөөн. Манаа 1917 — 1918 чылдарда Агриппина Ильичинин Ильичини ка-лаа көргөн болгон оң-биле чугаалажы турган.

— 1918 чылдын январын атедиле мен Бонч-Бруевич-лерге 8 харыг Василькамн алаа апарган мен — деп, ол сактып чугаалаан. — Ильич хирин келген. Ол менден Чаа чылды канчаар уткудун деп айтырып турган. Ол үеде мен аялчыларын аш-чөм кооп-ративинин даргазынга сон-гаан турган чүе. Елиа бе-йишаламга бис уругуларга бичи — белектер — адми-адист ишти вэюм чигир, ке-ктараа далганыдан хаарган боорактар, конфеталар үдөп берген бис. Ынчанынже ол аш шагда ол-лаа болза уруг-ларга улуз белек бооп сагын-дыр турган. Владимир Ильич Михайловскийн ар-тиллерия учулгезинин ми-шкан кылдыр Чаа чылды ка-жан-ла чылды хогдуг уткуп көрбөс мен деп чугаалады. Болза-лаа көрүңөр мен, мен бир аялчыны уруг таңыла-ла деп бөзөн чалам, мен хо-күйүм налысча чалап турган деген сизер бе дээр, Ильич чуга-ла каттырган.

А. ГРИШИН Ильичин чаа сугдан эон чанып туру-нда дүн орайтан болгон. Смолянскийн сонгаларында херел чайынаандыр чырып турган. Чаа чылдын шаан-дагы ол кекжөжиде улут өрөөлдерин бирөөнине сай-тылаан дыка үр өшпейн турган: Ленинин даргалаа-ны-биле Улус Комиссарлар Чогулгезинин хурамы бооп турган. Соогү аякка, шутту кижилер тоинарып, бөрттер-лп олурган боор. Ол кекжө Совет чааа хей-хей чугула айтыртыптын шийтиркен турган. Шактыг согулганын Ильич эртин чорда Владимир Ильич биле Надежда Кон-стантиновна автомобильге олу-рупкан. Ынчаарда Михайлов-скийн артиллерия учул-гезинге чедери мынды-ла чикч авес турган.

Пётр ТВЕРСКОЙ, ПМА-нын корреспонденти.

Ленинградтың «Верте» фабрикасында улазын, чүң эр-рер чегип коллектин чаа, 1909 чылды күш-ажыгы чед-динкилерин уткуп алган. Беш чылды үш чылдарын планын хууса мурунда, декабрь 10-да күсөдип дооскан, эрчиктер оналгандан артыкка дук кылалардан дудулаа шыпарыг чүс-чүс муң азым-бүрү аргылыг хейленерин кылган ап болуу сипеттиктиг чүңү белеккен үндүргөн.

Күш-ажыды бодамчалыг экп органаастаанын ачкымы-да күш-ажыдыг бугуручүзү дук екен. 1908 чылда чүн эрчилгезинин чаа аргамын тургусканын дээр чекке белиг култураның чег деп атты тымыскан. Аялчылар болгон тускай эртемнир коммунист күш-ажыл коллектан деп белик ат дээр демисежип турар.

ЧУРУКТА: эртин болгон дүрүк бугурулгезин, Мурну-ла — дүргеттеги комсомол Нина Поушева.

П. ФЕДОРОВИЧ ФОТОЗ.

(СЭТА-нын фотохроникасы).

ПЕДАГОГИКА БУЛУНУ

МАТЕМАТИКА ӨӨРЕДИЛГЕЗИНДЕ ЧАА ЧУУЛДЕР

Кызылдын № 2 школа-нын бирги класы 1968-69 өө-редилге чылдыдан эгелеп, чаа программа бугуар өөренип ки-ришкен. 1-ги класстын сан программасында каныг өскө-рүлгөдөр барын, эрги про-граммалар оң ыгалын баш-кылар билит алыр чугула.

Бирги чартык чылда чаа программа «бугуар канчаар аялчылар турганын каш сөс-биле чугаалап көрөй. Белир өөрелге чылдында бирги класкылар-биле аялчылар башкыларга ол дугайыл. Чаа программанын телевидение-ге класстарга өөренип бүтү эртемнирин уктазы, система-мы болгон оңу өөрениринин методикасы өскерилген.

Бирги класка бирги ону өөрөнгөн соонда ийги олуну болгон бирги чүстүн нумера-циязы эгелээр, оон соонда 100-түн иштинде санарын ка-дар, казымын болгон көвү-дөжилте болгон үгелгени пра-ктика кырынга таңыжар. Бо-дун санарын өөренир-биле чегерелетип аттыг санардан бодун аттыг санарын ка-дар, казымын, геометрия ма-териаларын база эртер.

Бирги класка сан таала-ды өөренир эртемнин адын арифметика авес, математика дээр апарган. Оң чылдагы-нын сан кичиринге алгбарын болгон геометриянын бодун атементаларын программда

киргени болур. Чижэ: бо-дун денелге, денелгенин ден, деп авес хевирлер, геометрия материалдар дээр өс-кө-дө.

Өөрелер материалдарын системасы мынчаар кирген. Белекел үзүн 5 үдө эртер. Ынчан уруглар 10-га чедир санарын санап өөренип. Санарын 2-леп, 3-теп, 5-теп бе-лүктөзүн көрүзүг материал-дарын дузазы-биле чорудар. Оң түнелгине 2-аш, база 3-аш чүвөлөр кыжыл дээрин уруглар билит алыр.

Санарын ден, деп эвезип тыварында өөрелер. Чижэ: 5 тырыкыдан чүрү, алааңга 4 тырыкыны чүрү. Кайда хей-дур, кайда эвезиле? Хей, эвезил, алаа-үстү, он-солгай таалазы деп билгилерин угу-лар билит алыр. Уругларын угаанын саймалары-биле бо-даныр айтырлары докта-вал салга чогур. Чижэ: Сон-га бөзөнектерин алаалан үс-түнне чедир, үстүнне алааңга чедир санаар. Мындыг даал-ганы база берип болот: 6 үш-булуңуктан чүрүрар. Оларын эжеш кылдып ангы-ангы бу-дуктар-биле бугурур, каш эжеш, үш-булуңуар болган-дыр? Ан база эжеш алы үш-булуңуар дураш, үштөп бу-дунар деп даалга берип бо-лур.

Оон аңгыда класста каш

сонга барыл, ынча сактыган сал. Беш үш-булуңуар чүрү, оон алааңга база ынча үш-бу-луңуар чүрү. Белекел үзүн-де соонда, мурунда, ортузун-да деп сөстөр-биле база таңы-жар.

Белекел үзүн мынчаар эр-теш, баштайгы ону өөренип кириптер. Ында оңайгы чүү: 1,2 деп санарын болгон оон чүрагайларын өөрөнгөс. ка-дур, казымынже дораан ши-лчир чугула. Калып турган соонда санын үндүрүп алыр азы казып турган мурунда санын үндүрүп алыр деп би-ялгы алыр. Эрги программда мындыг чүүл чок. Баштайгы кичээлге-ле хей, эвезил деп демлектер-биле таңыжар.

Бирги ону өөренип турда уругларга мындыг аялчылар кылдырар: 3 биле 4-тү де-нээр. Даразында санарын база мынчаар кылдырар: 4 биле 5, 6 биле 7, 9 биле 10.

Бир авес сенде 3 сан тур-ган болза 7-ни канчаар үнү-дүрү алыр? (8—1—7) 4 деп сан турган болза 5-ти канчаар үндүрүп алыр? (4+1=5).

Хей сөс орунга херек са-ны бижилерин, санын сагаш, чүрагайын тыгытарын, күт-сеттирин болур. Санарын чү-рум бугуар чыскай бижилп болур. Санарын казып, ка-зык турга азым-бүрү термин-нери аялчыларынга өөренир.

Оон аңгыда беринген саннар-биле кадар, казымынга чи-жектер тургустуруп болур.

Оңун иштинде санарын өөрөнгөн соонда катапташ-кыга мындыг аялчы чоруду-луп болур. 7 деп сан дуга-йында чүңү билирин чугаала-дыр. (Ол сан 8-тин мурунда, 6-нын соонда чорутур. 7-ни алыр дие 6-га 1-ни кадар.

Геометрия материалдарын сынык булуңуар, дөрт-булуң-чүк, дөрт-булуңчүк, кватрат, кезиктерин өөренип эртер. Ас, бижиме-биле бодалгалар-ны болаар. Бодалганын бодал тургаш уктазы, айтырым, бо-лаары, харымы деп термин-нери-биле таңыжар. Болал ту-рар үеде билдирмес санын Х-биле дегендээрин база өө-редир. Чижэ: Ол 4 ойнарак кылган, оон соонда 2-ни не-мей кылган. Шунту кашты кылган? Шунту ойнарак-тарын сайм Х-биле дегенд-дээр деп тайылбырлар. Боламы: $X = 4 + 2$, $X = 6$.

Ийги улуңуну сөөлүдөрдү ийи кылдымгыг бодалгалар-ны болаары, 11—20 чедир санарын нумерациязы бо-ган салар, казымын, баш-тайгы чүстүн нумерациязы өөренип эртер.

А. АЛДЫН-ОЛ, Кызылдын № 2 школа-нын 1-ги класкыны.

ЧАА КИНО

ОЛЧАЛЫГ БИЛЕТ

«Мосфильм» киностудиянын бугурун үндүргөн «Чорук чогурунун ээрген орук-чирин» деп уран-чечен чаа кино республиканын киноархивинде (ун эгелер берген).

Кинода болушкуну чаа чылдык бугурунче боласт ужу-дузаныг хоорайыгышка болган. Ол шык-ла удуштуң Чаа чыл бугурунче хуулаадын чоруктар болугай бээр дигери мышан болу берген чүе-дир.

Фотограф Влада Орешников үрүлчү-ле паспортурга бол-гон бугурунче документалерге чурук тыгтырылганга хей-н калып калган, ол тыгтырар чуруктарын СЭТА-га, Па-раллаанын мездээр агентилегинге дээр өске-да парала-галарына үндүрүсээр, бугуру-ла «кижиги» фотокомеди-ны чогадып тургузуускар күеэ-соруктуг. Ынчанган па-раллага чурук тыгтырар амгы үеин чаа фотоаппаретта-рын салып алырар. Ынчаала-да чылгы аппараттарын ортээ амыр авес. Чүдөн чү бугу бөрүн канчп билер, үн хуууну обоганиязын салып алыр-дыр деп шийтирарел алыр.

Обогация салып алыр дээр дузаалар кассадан 30 рубль-ди бугуру ап алыр, ол боду дузаалар кассанын даргазын-га база-ла чаа сонугука. Ынчанган обогацияны салып алыр. Оон четтиккей манап турган обогация-даа эгелээр. 10 мун рубльдин обогацияны таваражым бээр. Орешников-

тун өөрүшкүз кызыгаар чок.

Ынчаала-да оон кады аялчал турар эш-өөрү ол акша-ны эжежи алымын кызыла бээр. Орешников мынаас. Ын-чаар орта Орешникову дузаалар кассадан үндүргөн, ойнап алган обогацияны барк-ла хулаашкын-биле ап алыр. Оон-биле кады чурук тыгтырар чегириниң-не чаракы деп санап турары Лидия Сергеевна дузаалар кассаның кекжигу дадымын үр үеде төлөзүн дээр оон үндүрүттер бо-ган дегин уежир дээр акшадан аңаа эвезиле-даа болза бербес деп шийтирарел алырлар.

Ынчал бээр орта Орешников биле Лидия Сергеевна кон-чү каяр план кылып алган, чаа чылдык мырйай бу-дугурун чурук тыгтырар чегирин бугу аялчыларын об-огация акшаын ап алган, улежип аларын кырында турда келген, сукмада акшаын ыйлээн апар. Фотоате-лини аялчыларын директору башташ оларын ыйлдир-ган сүрөш чоруттарлар.

Чаа чыл оларын эштегирартер. Орешников обогациядан ойнап алган 10 мун акшаын атедилеп бугу аялчылар-ларынга деп-ден кылдыр үдөп берген, аппарат салып азы-ры даразындагы обогация ойнаашкыныг чедир сон-гааралдыр.

Т. САЯН-ОЛ.

Чурукта: «Чорук чогурунун ээрген орук-чирин» деп кинодан тыгтырар чурук. Кинофикация болгон кинопро-кат эргеленин чарал бюрозунуң чоруткан фотоу.

Т. САЯН-ОЛ.

Чурукта: «Чорук чогурунун ээрген орук-чирин» деп кинодан тыгтырар чурук. Кинофикация болгон кинопро-кат эргеленин чарал бюрозунуң чоруткан фотоу.

спорт

ДЫШТАНЫ ХУННЕРДЕ

★ Эркен дыштаныр ху-нерде Улут-Хем районуун Ийн-Тал, Чодураа, Хайра-кан суурларынын анык спортчуларын маргыда-ам болуп өрткен.

Хөл-шымдыраага — Ийн-Та-лын, стол теннизын болгон хоккейге — Чодурааның, хостуг хоккейге — Хайраканнн ко-мандалары бир дугаар чарле-рин ээлзөөн.

Редатор К. Н. ДИМГА.

ХУН БУРУДЕ

Эртен олунган өрөөдү агааралдыр-биле фортчканын аялчылар, орун-дожөөнүн база кезек агааралаш, ак чоорганарын каттап, орун-дожөөнүн шевегин кыл-дыр өткеш, өрөөл иштинин доурак-дооууну чодун эгел-көр.

Чымчак мөбелдиг эт-сенти арай шык пөткө-биле, эмин эртин башайн, оожук чоунар, чүгө дие башы чодарга бурулааш дооуун ол эт-херекселге улам чышынын бычак-талыр. Амаа (оңгүр авес бугурут) бажык иштинин миш бугурут эт-херекселдерин сугта өтүргөн экп сн тудун каапкан чодар, а оңгүр бугурут херекселдерин скиндарга бичип өтүргөн чымчак сөс-биле чодар. Устуг бугуру-биле чодар. Устуг бугуру-биле бугуар херекселдерин наштаырып спирт-биле холаан чылгы суг-биле аптан чур.

Будутузмаан миш шалаан арыгаш аштаарда шык шир-биг-биле ширбин, а неделяда бир каттап содамы чылгы суг-биле чур. Доулуш шалаан чымчак сөс-биле чодар болгон чурда сугта наштаырып спирт (бир демир-хуун сугта бир омаан ишти) кудуп алыр.

Паркет деп чурук хевирлер-биле тускай бугурун кылган ылыгыт параш шалааларын аптан а